मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः। इन्द्रः। गायत्री

सुरूपकृत्नुमूतये सुदुघामिव गोदुहे। जुहूमसि द्यविद्यवि॥ १.००४.०१

सुरूपकृत्नुम्- शोभनरूपाणां कर्तारम्। आधिभौतिके भावे वृष्टिदानेन सस्यानां धान्यानां वा कर्तारम्। धान्यैः अस्माकं शोभनरूपदायकम्। आध्यात्मिके अस्माकं मनसि शोभनभावनारूपाणां कर्तारम्। अपालामिन्द्र त्रिः पूत्व्यकरत्सूर्यवर्चसं इति श्रुतिः। ऊतये- मनसि दुर्वासनाभ्यो रक्षायै शोभनभावनारूपकरमित्यर्थः। सुदुघामिव- दोहनसमर्थां गामित्याधिभौतिके। ज्ञानदोहनसमर्थं आत्मसूर्यस्य चैतन्यकिरणमित्याध्यात्मिके। गोदुहे- गोदोहनाय इत्याधिभौतिके। ज्ञानदोहनाय इत्याध्यात्मिके। द्यविद्यवि- प्रतिदिनम्। जुहूमसि- आह्वयामः ॥१॥

उप नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिब। गोदा इद्रेवतो मदः॥ १.००४.०२

सोमपाः- हे रसानुभवकर। नः। सवना- सोमाभिषवमित्यर्थः। रसनिष्पत्तिमिति भावः। षुङ् अभिषवे। सवनं संभजनसहितं रससमर्पणम्। वन संभक्तौ। सवनानि संभजनसहितरससमर्पणकर्माणीत्यर्थः। आगहि- आगच्छ। सोमस्य पिब- रसं अनुभव। रेवतः- रयिसंपन्नस्य ते। मदः- हर्षः। गोदा इत्- गां ज्ञानं ददात्येव ॥२॥

अथा ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम्। मा नो अति ख्य आ गहि॥ १ ॥००४ ॥०३

अथ- तदनन्तरम्। ते- भवतः। अन्तमानाम्- आत्यन्तिकानाम्। सुमतीनाम्- शोभनप्रज्ञानाम् स्थितिम्। विद्याम- जानीमः। नः- अस्मान्। अति- अतिक्रम्य। मा ख्यः- त्वत्स्वरूपं मा

Dr. Rangani

ख्यापय। अस्मच्चित्तशक्तिमनुसृत्य ख्यापय। तदतिक्रम्य मा ख्यापय तद्धारणानधिकारित्वादित्यर्थः। क्रमशः वयं त्वत्स्वरूपं प्रति आगमिष्यामः। आ गहि- अस्मान् प्रति एवमागच्छ ॥३॥

परेहि विग्रमस्तृतमिन्द्रं पृच्छा विपश्चितम्। यस्ते सखिभ्य आ वरम्॥ १ ॥००४ ॥०४

विग्रम्- मेधाविनम्। मेधाविनामसु पठितत्त्वात्। विपश्चितम्- द्रष्टारम्। अस्तृतम्- अनावृतम्। स्तृञ् आच्छादने। इन्द्रम्। परेहि- गच्छ। पृच्छ- तत्त्वविषयं पृच्छ। स ते तथा सखिभ्यः- तव सखिभ्यश्च त्वया सह यतमानेभ्योपि। वरम्- उत्तमं तत्त्वम्। आ- समन्तात् क्रमशो ददाति ॥४॥

उत ब्रुवन्तु नो निदो निरन्यतश्चिदारत। दधाना इन्द्र इद्दुवः॥ १.००४.०५

उत- अपि च। इन्द्र। अन्यतः- अनात्मतः संभूताः। नो निदः- अस्माकं निन्दाभावनाः। चित्- एव। निः आरत- अस्मत्तः निर्गच्छत। इति। नः- अस्माकं। दुवः- इन्द्रस्य सेवाम्। दधानाः- धरन्तः सद्भावनाः। ब्रुवन्तु-वदन्तु ॥५॥

उत नः सुभगाँ अरिर्वोचेयुर्दस्म कृष्टयः। स्यामेदिन्द्रस्य शर्मणि॥ १.००४.०६

उत- अपि च। दस्म- कुमत्युपक्षपयितरिन्द्र। दसु उपक्षये। अरिः- गन्ता। सत्प्राप्तये यः कश्चिदुद्युक्तः। ऋ गतौ। कृष्टयः- तस्य परिवारस्थमनुष्याश्च। सुभगान्- भवदनुग्रहवतः। नः- अस्मान् प्रति। वोचेयुः- सहृदयेन उच्यासुः। इन्द्रस्य शर्मणि- इन्द्रस्य आनन्दे। वयं स्यामेति ॥६॥

एमाशुमाशवे भर यज्ञश्रियं नृमादनम्। पतयन्मन्दयत्सखम्॥ १ ॥००४ ॥०७

आशवे- वेगवते इन्द्राय। ईम्- इमम्। आशुम्- वेगवन्तं। यज्ञश्रियम्- पूजाया दानस्य सङ्गतिकरणस्य सम्पदात्मकम्। नृमादनम्- नृणामानन्दम्। पतयत्- अस्मान् प्राप्नुवन्तम्। मन्दयत्सखम्- तद्रसिकसखं सोमम्। आभर- आवह ॥७॥

Dr. Rangaji

अस्य पीत्वा शतक्रतो घनो वृत्राणामभवः। प्रावो वाजेषु वाजिनम्॥ १ ॥००४ ॥०८

अस्य- सोमस्य अंशं रसम्। पीत्वा- अनुभूय। वृत्राणां घनः- वृत्रमावारकम्। वृष्ट्यनुपलब्धिहेतुं वृष्ट्यावरणशक्तिमित्याधिभौतिके। आत्मावरणशक्तिं आत्मानुपलब्धिहेतुमित्याध्यात्मिके। ताः शक्तयो वृत्राणि। तेषां घनम्। अभवः- नाशितवानसि। वाजेषु- पर्जन्यावारकशक्तिभिः कृतेषु अग्निकार्यादिसङ्ग्रामेषु इत्याधिभौतिकोऽर्थः। आत्मावारकशक्तिभिः कृतेषु ध्यानभावनादिसङ्ग्रामेषु इत्याध्यात्मिकोऽर्थः। सङ्ग्रामेषु। वाजिनम्- वीरं वृत्राणि नाशयित्वा आत्मदर्शनाय यतमानम्। प्रावः- वृत्रेभ्यो ररक्षिथ ॥८ ॥

तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो। धनानामिन्द्र सातये॥ १ ॥००४ ॥०९

इन्द्र। शतक्रतो- प्रभूतप्रज्ञ। तम्- तादृशं। वाजिनम्- सङ्ग्रामवन्तम् वीरम्। वाजशब्दः सङ्ग्रामनामसु पठितः। त्वा- भवन्तम्। धनानाम्- धान्यसंपदामित्याधिभौतिकम्। आत्मीयसंपदामित्याध्यात्मिकम्। सातये- लब्धये। वाजेषु- सङ्ग्रामेषु। सङ्ग्रामाय सङ्ग्रामं वेत्यर्थः। वाजयामः- गमयामः। वज गतौ ॥९॥

यो रायो३ ऽवनिर्महान्सुपारः सुन्वतः सखा। तस्मा इन्द्राय गायत॥ १ ॥००४ ॥१०

रायः- संपदां । अवनिः- रक्षकः। महान्- महात्मा। सुपारः- सुष्ठु पूरयिता। पार कर्मसमाप्तौ। सुन्वतः- रसं सञ्जीकुर्वतः। सखा- प्रियः। तस्मै- तादृशाय। इन्द्राय। गायत- साम गायत ॥१० ॥

Dr. Rangaji